

ALEV ALATLI VE GOGOL'UN İZİNDE
-Rusya Örneğiyle Türkiye'ye Bakış-

*Kubilay ÜNSAL **

ÖZET

Alev Alatl, felsefe, politika, ekonomi, ilahiyat, fizik, psikoloji, sosyoloji gibi bilimlere de ilgi duyan, bu ilgiyi romanlarına yansıtabilen, insan ve evreni *bütüncül* (holistic) şekilde düşünerek eserlerini oluşturan bir romancıdır.

Yazarın *Gogol'un İzinde* adlı kitabında Rus insanının *yaşayakalma* mücadelesi, tarihten güncel pek çok yönüyle ele alınmış; bir roman kurgusu içinde sanatsal bir dille anlatılmıştır. Eserde, Türkiye'ye dair serbest çağrışımlar yaptırabilecek pek çok olay ve düşüncelerin yer alması da Türk okuru için ayrı bir önem ve işlev taşımaktadır. Alatl, Rusya ve Rus insanını anlatılırken adeta Türk halkına Rusya örneği ile bir mesaj vermek istemiştir. Türkiye'nin ve çağın problemleri evrensel bir bakış açısıyla tartışılmaya çalışılan eserde, yazar Rus aydınlarının fikir dünyalarını eserinde kaynak olarak kullanabilmeyi, Rus yazarlarının pek çoğunu aynı fikir bütünlüğü içinde bir araya getirebilmeyi başarmıştır.

Gogol'un İzinde, gerçek kaynaklarla beslenen, Türk romanında alışık olmadığımız bir yaklaşımla, başka bir toplum üzerinden Türkiye'ye ve Türk insanına eleştiriler yönelten, önemli bir eserdir.

Anahtar Kelimeler: Alev Alatl, Nikolay Vasilyeviç Gogol, Rus aydınları, roman, bütüncül (holistic) yaklaşım

* Arş. Gör., Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kubikubikubi@hotmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

ALEV ALATLI AND TRACKING DOWN GOGOL**-Looking at Turkey With Russia Sample-****ABSTRACT**

Alev Alatlı is a novalist who gives importance to sciences like philosophy, politics, economy, theology, physics, psychology, sociology and who can reflect these attentions to her novels while thinking about human being and universe in a totaliter (holistic) shape.

In the book named *Gogol'un İzinde* of the author, it has been considered in many different ways of survival struggles of Russian people from history to present in a novel fiction and described an artistic narration. There are a lot of events and thoughts appears in the book which can make free association of ideas about Turkey which is also important and functional for Turkish readers. While Alatlı is telling about Russia and Russian people, she wanted to give a message with patterning Russia to Turkish people. In the novel which Turkish and era's problems tried to be discuss with an universal viewpoint, the author succeed in using thought worlds of Russian intellectuals as source and aggregate a great deal of Russian autors in same tought entireness.

Gogol'un İzinde is an important work which is fed with real sources and an approach we do not used to, steers into Türkiye and Türkish people reviews above an another society.

Key Words: Alev Alatlı, Nikolay Vasilyeviç Gogol, Russian intellectuals, novel, totaliter (holistic) approach

Alev Alatlı, felsefe, politika, ekonomi, ilahiyat, fizik, psikoloji, sosyoloji gibi bilimlere de ilgi duyan, bu ilgiyi romanlarına yansıtabilen, insan ve evreni *bütüncül* (holistic) şekilde düşünerek eserlerini oluşturan bir romancıdır. Beğenilerek okunan yazarın okurlarını özellikle toplum meseleleri üzerine bütüncül düşünmeye davet eden bir duruşu/tavrı olduğu söylenebilir. Şüphesiz

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

onun bu tercih ve tavrında akademisyence bakışının, bilgiyi okuyabilme ve değerlendirebilme becerisinin rolü vardır.

Alev Alatlı, yukarıda altı çizilen hassasiyetlerini başta Türkiye'nin ve çağın problemleri üzerine yoğunlaştırır; romanlarında bu problemleri evrensel bir bakış açısıyla ve belli bazı karakterler üzerinden irdelemeye/tartışmaya çalışır. Bir aydın olarak sanatçının toplumuna ve insanlığa karşı sorumluluğu olduğunu düşünen ve bu düşüncesini eserlerine de yansıtan Alatlı'nın romanları, en kaba tarifile, topluma bir bilinç sağlamak için yazılmış metinlerdir. "Biçimden çok konuya, içeriğe ağırlık" ¹ vermesinin altındaki en önemli neden de bu olmalıdır.

Bugünün Türkiye'sinin önemli meselelerini eserlerinde sıklıkla işleyen Alatlı, güncel sorunların gelecek zamanda ne gibi sonuçlar doğurabileceğine dair öngörülerini eserlerinde ortaya koymaya çalışırken ve çözüm önerilerini tartışmaya sunarken bir yandan da Türkiye'nin toplumsal yapısının Türk aydınları tarafından tam olarak anlaşılmadığından şikâyetçidir. Bu yüzdendir ki Türk aydınları onun eleştirilerinin merkezinde yer alır. Aydınların, toplumun yaşadığı süreci içselleştirememeleri ve onların içinde yaşadıkları toplumdan kendilerini soyutlayan, yabancılaşan tavırlarıyla Alatlı'nın eleştirilerinin en büyük hedeflerinden biri haline gelmelerini yadsımamak gerekir. Zira yeterli donanımına sahip olmayan, buldukları konumu ve tecrübelerini toplumun yararına kullanmayan, toplumun refahı için hiç bir fedakârlığa katlanmayan, mevcut otoriteye karşı cesur tavırlar sergileyemeyen aydınların topluma olumlu katkılar sağlaması beklenemez.

Alev Alatlı'ya göre bu konuda örnek alınması gereken Rus aydınlarıdır. Rusya'da, toplum meseleleri karşısında bir çıkış yolu bulamadıklarında, kendi hayatlarına son vermeyi bile göze alacak derecede cesur tavırlarıyla topluma karşı sorumluluklarının gereğini kanıtlamış, ait oldukları toplumun meselelerini içselleştirmiş; sadakat, özen ve özveriyle kendilerini topluma adanmış aydınların oldukça fazla sayıda olduğu bilinmektedir. Ancak Rusya'da büyük bir toplumsal çöküş yaşanmasıyla son bulan olaylar zinciri sonu-

¹ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1999, s.366.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

cunda, bu aydınların onca çabalarına karşın, ülkenin sürüklendiği macerayı önleyememeleri, Alev Alatlı'nın dikkatini Rusya ve Rus aydınlarına yönlendirmesine neden olmuştur. "Artık Rusya için söylenen hemen her şey bizim için de geçerli."² diyen Alatlı, Türkiye'yi anlamak için Rusya'yı iyi 'okumak' gerektiğini savunur ve Rus aydınların serüvenlerinin bize örnek teşkil edebileceğini belirtir. Rus halkının *yaşayakalma* mücadelesinin, tarihten güncele pek çok yönüyle ele alınıp roman kurgusu içinde sanatsal bir dille anlatıldığı *Gogol'un İzinde*³, Rusya'ya ışık tutar gibi görünmekle beraber aslında bizim ülkemize ve toplumumuza ilişkin imalar içeren bir romandır. Benzerlikleri ve farklılıklarıyla Rusya, Türkiye için dikkatle gözlenmesi gereken bir ülkedir. "Öyle görünüyor ki, Rusya'ya olanlar, bizim kendi ülkemiz açısından da çok ders verici nitelikte olabilir. Bu nedenle bir gözümüzün orada tutulması gerektiği kanısındayım."⁴ sözleriyle yazar bu düşüncesini dikkatlere sunmaktadır.

Alev Alatlı, eserinde çarpıcı yönleriyle Rusya'yı ve Rus insanını anlatırken adeta Türk halkına Rusya örneği ile mesaj vermek istemiştir. Eserde, Türkiye'ye dair serbest çağrışımlar yaptırabilecek pek çok olay ve düşüncelerin de yer alması da, Türk okuru için ayrı bir önem ve işlev taşımaktadır. Nitekim, Prof. Dr. S. Seyfi Ögdün *Gogol'un İzinde* ile ilgili yorumunda "Rus ruhunun söylediği şeyler ve kendisiyle yaptığı hesaplaşmalar Türk ruhunda yankılanıyor."⁵ sözleriyle, romanın Türkiye ve Türk toplumunun kendisini daha iyi tanıması bakımından önemini belirtmektedir.

Bir röportajında; "Beni oraya çılgınlıklar itti. Rusların ayakkabısını giyerek onları anlamaya çalışıyorum."⁶ diyen yazar, Rusya'ya yö-

² Alev Alatlı, 'Hayır!' Diyebilmeli İnsan, Zaman Kitap, İstanbul 2006, s. 173.

³ I. Kitap: Alev Alatlı, *Aydınlanma Değil, Merhamet*, Everest Yayınları, İstanbul 2004.

II. Kitap: Alev Alatlı, *Dünya Nöbeti*, Everest Yayınları, İstanbul 2005.

III. Kitap: Alev Alatlı, *Eyy Uhnem! Eyy Uhnem!*, Everest Yayınları, İstanbul 2008.

⁴

<http://www.alevalatli.com/menu.asp?sayfa=detay&makale=31&v=RUSYA&kat=28>

⁵ Alev Alatlı, *Aydınlanma Değil, Merhamet!*, Everest Yayınları, İstanbul 2005, s. V.

⁶ Hüseyin Sorgun, "Eyy Uhnem! Eyy Uhnem!", Zaman Gazetesi, 18 Şubat 2008.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

nelme nedenini yine aynı röportajda "Ne zaman ki Lalelide fizik mezunu kadınların fuhuş yaptıklarını gördüm, bu nasıl bir gereksinimdir ki böyle yaptırır dedim."⁷ sözleriyle açıklıyor. Alev Alatlı'nın bu söyleşide belirttiği gibi, onda Rusya'yı yazma dürtüsüne yönelten duygunun, bizim ülkemize kadar sıçramış olan bu insanlık dramı olduğunu ve yazarın eserinin yaşanan gerçek olaylardan ve kişilerden ilham alarak beslendiğini söylemek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

Romanda, Gogol başta olmak üzere pek çok Rus yazar ve aydınının hayatlarından kesitlere, dünya görüşlerine ve ait oldukları topluma karşı duydukları sorumluluklar neticesinde yaptıkları eylemlere yer verilmektedir. Romana adını veren Gogol, 'hakikat'ın peşinde kendi ölüm yolculuğuna çıkan Rus aydınlarının en önemli örneklerinden birisidir ve romanın merkezinde yer alan kişilerden Prens Aleksî Kristovoviç Zelenskî de yine 'hakikat' peşinde intihar eden çağdaş bir Rus aydını olarak Gogol ile özdeşleştirilir. Gogol, topluma faydalı olamadığı düşüncesiyle kendisini bir nevi cezalandırarak yemek yemeyi reddetmesi sonucu, Aleksî ise Rus *staroverî* mezhebi geleneğine bağlı olarak kendisini ateşe atarak intihar ederler. Toplumlarına karşı sorumluluklarını yerine getirememenin, toplumlarının içinde bulunduğu sürecin onları felakete götüreceğinin öngörüsüne sahip olan bu kişilerin, çaresizliklerinin ve bir şey yapamamanın acısıyla kendi yaşamlarına son vermeleri yadırganmamalıdır. Çünkü Rus geleneğinde "İnsan tanrısalığa ancak kendi varlığını doğrulayan bir eylemle ulaşır, o eylem de intihardır."⁸ anlayışı hâkimdir. Kendi hayatına son vermek, Rus aydınlarında çokça görülen bir eylem olduğu için, intihar bir olumsuzluk değil, aydın sorumluluğunu en sert şekilde ifade edildiği bir eylem olarak romanda yansıtılır.

Gogol'un İzinde romanının kahramanları Güloya ve Aleksî, köklü bir tarihi geçmişe sahip farklı toplumlardan gelen, benzer dramları yaşamış kişilerdir. Güloya Osmanlı'yı, Aleksî ise

⁷ Agy.

⁸

<http://www.alevalatli.com/menu.asp?sayfa=detay&makale=213&v=MEKTUPLAR&kat=25>

Rusya'yı temsil eder. Bu iki dost, Rusya serüvenleri boyunca, tarihin kaderci bir bakış açısıyla değerlendirilmesini, toplumlarında ahlâki ve ekonomik düzelmenin mümkün olmadığı duygusunun, "kader" in bir oyunu olduğunu kabul eden bir yaklaşımı reddediler. Güloya bilgelik ve hiçlikle uzlaşmanın yolunu ararken, Aleksî, Rus aydınlarının peşine düşer. Aleksî ve Güloya, Rusların *pravda* olarak adlandırdıkları *hakikatin* peşinden Rusya'nın dört bir yanına yolculuk yaparlar. Gittikleri bölgelerin hemen hepsi, Güloya'nın hayranlık duyduğu, düşüncelerini benimsediği, ünlü Rus yazar Gogol'un bir şekilde hayatının belirli dönemlerini geçirdiği ve eserlerine ilham olan şehirlerdir. Bu açıdan bakıldığında *Gogol'un İzinde* romanın kaynağının, kitabın adından da anlaşılacağı gibi Gogol'un hayatı, eserleri ve fikirleri çerçevesinde oluştuğu açıkça görülmektedir. Gogol'un yanı sıra, Tolstoy, Dostoyevski, Nabokov, Soljenitsin gibi Rus aydın ve yazarlarının eserlerine ve düşüncelerine romanda yer verilmesi, Alatlî'nin, Rus aydınlarının fikir dünyalarını kaynak olarak kullanabildiğinin ve Rus yazarlarının pek çoğunu aynı fikir bütünlüğü içinde eserinde bir araya getirebilmeyi başardığının göstergesi niteliğindedir.

Türk yazarlarından ise Şevket Süreyya Aydemir, romanda kaynak olarak kullanılan en önemli isimdir. *Suyu Arayan Adam*, romanın başkişisi Güloya ile özdeşleştirilebilir. Güloya da Rusya coğrafyasında, içindeki suyu arayan, kendisini bulmaya çalışan bir karakter olarak, Şevket Süreyya'nın eserine benzer serüvenler geçirir ve onun "Tanrı bize hayatı, bütün tezatlarıyla beraber vermiştir. Nasibimiz, bu tezatları çözmekten ziyade, onlarla beraber yaşamak olsa gerektir."⁹ hükmüne yaklaşır. "Mevla'm görelim neyler, neylerse güzel eyler."¹⁰ düsturu, Güloya'nın Rusya'da edindiği tecrübelerin yansıması olarak kabul görür. Yazar, çocukluğunun geçtiği Sarıkamış'ta edindiği Rusya'ya dair bilgilerini, Şevket Süreyya'nın anlatımlarıyla ve çocukluk anılarıyla birlikte Güloya karakterinde birleştirir. "Burada ben ciddiye alınacak bir tane adam gördüm; Şevket Süreyya Aydemir. Çünkü gördüğünü anlatıyor. Bizde gördüğünü anlatan adam pek olmadı. Biz aldıklarımızı ideallerimizle değil olduğu gibi al-

⁹ Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2008, s. 486.

¹⁰ www.haber7.com, söyleşi, 6 Şubat 2005.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

*dık*¹¹. Eserde, Güloya da, gördüğü Rus köylerini ve insanlarını Şevket Süreyya'dan okuduklarıyla karşılaştırır, kıyaslamalar ve hafızasında yeniden canlandırmalar yaparak idealleri ve kendi iç dünyasına dair yargılara ulaşır.

Romanda Ortodoksluk inancının, Rus ruhanîliğinin, Slav Şamanizminin ve insanı, geleneği, tarihi, ekonomisi, siyasetiyle Rusya'nın bütününe kaynak olarak kullanıldığı görülmektedir. Alev Alatlı Rusya'yı iyi okumuş, özümsemeye ve vardığı sonuçları değerlendirmeye çalışmıştır. Ancak yaptığı işin zorluğunun farkındadır. Ne kadar çabalarsa çabalasın uzun bir geçmişi ve buna bağlı olarak köklü bir birikimi olan Rus toplumunu, o toplumun karakteristik özelliklerini oluşturan kültürünü ve coğrafyasını anlayabilme çabaları karşısında yetersiz kalışını "*Rusya, Rusya! Çıkıp atmak istediğim ağır bir miğfer gibisin başımda!*"¹² çığlıklarıyla itiraf eder. Rus düşünür, Fyodor Tyutçev'in "*Rusya, anlaşılamaz, hesaba kitaba da gelmez. Kendisine has bir kimliği vardır. Rusya'ya sadece iman edilir,*"¹³ sözleri, Alatlı'nın yaptığı işin zorluğunu ortaya koymasından dikkate değerdir.

Her yazarın hayatı boyunca edindiği tecrübeleri, entelektüel birikimi, dünya görüşü ve insanlığa ait tasavvurları eserlerini besleyen kaynaklar olarak karşımıza çıkar. Türkiye'nin ve dünyanın çeşitli coğrafyalarında, farklı toplumlar ve düşünce yapıları arasında yetiştiğini hayat hikâyesinden öğrendiğimiz Alev Alatlı, insanlığın evrensel meselelerini idrak edebilmiş ve Türkiye'nin var olan sıkıntılarıyla nerelere sürüklenebileceğine dair öngörülerini ve endişeleri olan bir yazardır. Alev Alatlı eserinde, Türkiye'nin fazla uzak olmayan bir gelecekte karşılaşabileceği sorunları, yanı başımızda meydana gelen toplumsal trajediyi ele alarak, Rusya örneğiyle ortaya koyar. *Gogol'un İzinde*, gerçek kaynaklarla beslenen, okuru düşünmeye sevk ettiren, Türk romanında alışık olmadığımız bir yaklaşımla, başka bir toplum üzerinden Türkiye'ye ve

¹¹ www.haber7.com, söyleşi, 6 Şubat 2005.

¹² Hüseyin Sorgun, "*Eyy Uhnem! Eyy Uhnem!*", Zaman Gazetesi, 18 Şubat 2008.

¹³

<http://www.alevalatli.com/menu.asp?sayfa=detay&makale=210&v=RUSYA&kat=2>

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Türk insanına eleştiriler yönelten, ciddiye alınması gereken önemli bir eserdir.

KAYNAKÇA

ALATLI Alev '**Hayır!** Diyebilmeli İnsan, Zaman Kitap, İstanbul 2006.

ALATLI Alev, **Alev Atlı**, <http://www.alevalatli.com/menu.asp?sayfa=detay&makale=213&v=MEKTUPLAR&kat=25>

ALATLI Alev, **Alev Atlı**, <http://www.alevalatli.com/menu.asp?sayfa=detay&makale=210&v=RUSYA&kat=28>

ALATLI Alev, **Alev Atlı**, <http://www.alevalatli.com/menu.asp?sayfa=detay&makale=31&v=RUSYA&kat=28>

ALATLI Alev, **Aydınlanma Değil, Merhamet!**, Everest Yayınları, İstanbul 2004.

ALATLI Alev, **Dünya Nöbeti**, Everest Yayınları, İstanbul 2005.

ALATLI Alev, **Eyy Uhnem! Eyy Uhnem!**, Everest Yayınları, İstanbul 2008.

AYDEMİR Şevket Süreyya, **Suyu Arayan Adam**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2008.

AYTAÇ Gürsel, **Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1999.

Haber7, Kültür Sanat, www.haber7.com, söyleşi, 6 Şubat 2005.

SORGUN Hüseyin, "**Eyy Uhnem! Eyy Uhnem!**", Zaman Gazetesi, 18 Şubat 2008.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*